

V těžké situaci se může ocitnout každý

Vlasta, 22. 7. 2020

Eliška ČERNÁ

Její muž o ní hrdě říká, že je sociální inovátorka. Eliška Černá působí na univerzitě i „na ulici“. Už roky propojuje akademický svět s realitou lidí v nouzi či bez domova. Za průkopnické sociální projekty získala se svými týmy několik mezinárodních cen. Teď si užívá první mateřství, syna porodila v době karantény.

Byl váš manžel u porodu?

Nakonec ano! Celou vyostřenou debatu o přítomnosti blízké osoby u porodu jsme aktivně sledovali. A vyšlo nám to o fous – asi týden před přítomnost otce povolili. Opatření nás ale neminula. Na novorozenecké oddělení už Jakub nesměl, takže jsme tam s Mikolášem tři dny válčili sami a těšili se domů.

Proč pro vás byla manželova účast u porodu důležitá?

Chtěla jsem, aby zažil, jak Mika rodím, a aby viděl, že jsem silná a zvládnu to. Také jsem ho vnímala jako velkou oporu. Rodila jsem poměrně dlouho a po osmnácti náročných hodinách hrozil i císařský řez – bylo skvělé sdílet to ve dvou. Táhlí jsme za jeden provaz až do konce. I pro něho bylo důležité vidět Mika přijít na svět pro vytvoření rané vazby se synem...

Jste ještě v šestinedělí. Jak to prožíváte?

Jako velkou adaptaci. Rodila jsem v osmatřiceti a jako dlouho bezdětná jsem byla zvyklá na úplně jiný, pracovní režim. Teď se učím zcela jiné věci, má to své krásné i těžké chvíle. Když ho bolí bříško a nevíme, jak ho utišit, a skoro pláčeme s ním. Ale taky vidíme, jak se za pět týdnů neskutečně posunul, jak je rozkošný.

Nechá vás občas myslet na práci?

Pokud nejsem moc unavená, u delšího kojení načítám odborné články. Mám jich vytisknutých dvanáct, jsem u šestého. Někdy to jde jen po stránce, ale posouvám se.

Máte už představu, kdy se vrátíte k práci, výzkumu?

První půlrok se chci plně věnovat Mikovi, po roce bych si možná troufla na menší úvazek. S malými věcmi pro potěchu bych ráda začala už na podzim – třeba s přednáškou na Bedříšce (ostravská osada, kde spolu žijí majoritní a romské rodiny, pozn. aut.). Čas na rodičovské bych chtěla využít k pozvolnému psaní článků. Ještě je potřeba publikovat výzkum, který jsme dělali v Brně... Ale uvidíme.

Před mateřskou jste stihla na Ostravské univerzitě dokončit nový projekt Konzultanti z praxe. O co jde?

Přímo do výuky studentů sociální práce docházejí lidé se sociálními potížemi – například žena s mentální anorexií, muž, který užíval drogy, nebo paní, která byla ve vězení. Jsou nebo byli ve složité životní situaci, kdy využívali sociální služby. Mohou tak studentům přiblížit vlastní potřeby a dát jim cennou zpětnou vazbu, která jim pomáhá připravit se lépe na jejich profesi. Pro mě je důležité, že tím bojujeme předsudky typu „Ten člověk si za to může sám!“, které jsou bariérou mezi sociálním pracovníkem a jeho klientem. Studenty učíme, aby k nim přistupovali nejen profesně, ale i lidsky, s pochopením pro jejich životní příběh.

„Lidi z ulice“ berete na akademickou půdu. To mi přijde průkopnické!

To je. Přes deset konzultantů z praxe dochází na fakultu sociálních studií už rok a půl. Vedeme je jako externí vyučující, kteří umějí uchopit svůj příběh a pracovat s ním. Dodává jim to sebevědomí a snad i znovunalezení smyslu života.

Sociální pracovníci stále často fungují jako vychovatelé až dozorcí. Může váš projekt přispět ke změně – k většímu partnerství a důvěře v sociálních službách?

Může. Navázali jsme roční spolupráci s Moravskoslezským krajem, takže naši konzultanti od června dojíždějí i na obecní úřady, kde školí tamní úředníky a sociální pracovníky. Projekt se jmenuje Netradiční plánování sociálních služeb a účastní se ho například Nový Jičín, Frýdek-Místek, Havířov... Je to další přesah z akademické komunity směrem ven, k sociální realitě.

Co by to mělo přinést v praxi, abyste byla spokojená?

Kdyby sociální pracovníci opravdu vnímali potřeby lidí a šli jim vstříc nabízenými službami. Naopak aby klienti mohli tyto služby aktivně spoluvytvářet. To celé podpořit sociální politikou – dojít až na ministerstvo a změnit zákony tak, aby těžké životní situace lidí trvaly co nejkratší dobu a aby se co nejrychleji mohli postavit zpátky na vlastní nohy. Ve složité situaci se může ocitnout opravdu kdokoli, což ukázala i koronavirová krize. Znáám lidi, kteří byli relativně v pohodě a ze dne na den přišli o práci. Platit nájem je pak velký problém. Úřady byly strnulé, fungovaly se zpožděním a okamžitou mimořádnou pomoc posílaly po dvou měsících! Potěšilo by mě schválení zákona o sociálním bydlení (v ČR se na něj čeká už patnáct let, pozn. aut.), větší legislativní ochrana nájemníků a také proměna obrazu lidí v nouzi u široké veřejnosti.

Jak to myslíte?

Někdy cítím odstup, odtažitost, pohled skrz prsty: „Může si za to sám, že to nezvládl. Neměl si brát takové půjčky!“ Bylo by úžasné, kdyby se nám postupně podařilo probudit ve společnosti víc solidarity a pospolitosti.

Považujete se za sociální inovátorku?

Já vám nevím. Ale je pravda, že Konzultanti z praxe jsou už třetí inovativní projekt, ve kterém jsem namočená. Už před sedmi lety jsem v Ostravě rozjížděla kampaň Noc venku – v mezinárodní soutěži sociálních inovací (SozialMarie v Rakousku, pozn. aut.) získala druhé místo. A v roce 2018 jsme jako fakulta spolupracovali na zabydlování rodin s dětmi v Brně. Projekt nazvaný Rapid Re- -Housing stejnou soutěž vyhrál, dostalo se mu velké pozornosti a v Brně se z něho pak stalo ožehavé politické téma.

Padesáti rodinám bez domova jste ihned zajistili důstojné bydlení.

Až sedmdesát procent z nich mělo malé děti nebo to byly samoživitelky. Rok jsme sledovali jejich život na ulici, v ubytovnách i azylových domech. Žily v otřesných podmínkách – dokonce jim majitel vypínal topení a teplou vodu, děti doštípané od štěnic se tak v zimě budily do mrazu... I když se pak zabydly, některé rodiny se z chudoby prostě nedostaly. Je těžké platit doplatky za energie, když potřebujete peníze na jízdenky dětem do školy. To, že lidé docházející pro dávky mají dost peněz, je velký mýtus.

Projekt byl úspěšný a ojedinělý i v rámci Evropy, protože pomáhal právě celým rodinám.

Pracovat s jednotlivcem je o něco jednodušší než s rodinou, která má pět až deset členů. V Evropě to nikdo moc nedělá. Nám to přišlo důležité právě kvůli jejich dětem, které potřebují mít naději na lepší start do života a dostat k tomu šanci. Po roce si z padesáti rodin udrželo bydlení čtyřicet osm, což jsme ani nečekali! Po dvou letech stále bydlelo osmdesát procent rodin, což byl úspěch.

Co konkrétně se v rodinách zlepšilo a v čem jim naopak jistota bydlení nepomohla?

Okamžitý efekt to mělo na jejich duševní pohodu a psychické zdraví. Také se snížil počet hospitalizací a využití pohotovostí, kleslo množství antibiotik, co brali. Hodně důležité bylo, že se do rodin častěji vracely děti z ústavní péče, která je mimochodem u nás poměrně drahá. Ze zahraničních výzkumů víme, že stabilní bydlení zlepšuje úspěšnost dětí ve škole. To se u nás neprokázalo, ale hodnotit to po roce bylo příliš brzo.

Bydlení jste jim nabídli hned. Běžný postup v Česku je, že lidé bez domova mohou bydlet sami a důstojně až „za odměnu“, pokud to zvládnou nejprve v noclehárně, azylovém domě a tréninkovém bytě. Inspirovali jste se tedy v zahraničí?

Princip „bydlení především“ vznikl v USA, kde americký psychiatr Sam Tsemberis zjistil, že lidé bez domova potřebují nejvíce zázemí – stabilní bydlení. Chtěli prostě bydlet, to od nich slyšel pořád dokola.

Kdybych přišla nečekaně o střechu nad hlavou a měla projít kolečkem noclehárna – azylový dům – tréninkový byt a pak možná do „svého“, vůbec nevím, zda bych to vydržela do konce...

Naprosto chápu. Říká se tomu princip otáčivých dveří. Dlouhá cesta bez jistého konce, neustálé kontroly a režim – mnoho lidí to demotivuje. Někteří prostě nezvládnou v padesáti letech bydlet s cizími lidmi na jednom pokoji v azylovém domě. Pro jiné je vlastní autonomie tak důležitá, že jdou dobrovolně mimo sociální systém a radši skončí v zahrádkářských koloniích nebo ve stanových osadách někde u řeky. Navíc je nájemní bydlení strašně těžko dostupné. Často putují od jednoho azylového domu k druhému a pak se vracejí zpět na ulici. Točí se v bludném kruhu bezdomovectví, který neumějí prolomit.

Bezdomovectvím jste se zabývala i v USA a Velké Británii. Co bylo největším přínosem vašich pobytů?

Výjezdy jsou vždy inspirativní. V roce 2008 jsem pracovala v azylovém domě v Oxfordu, kde jsem poprvé zažila kampaň Noc venku. Solidaritu s lidmi bez přístřeší vyjádříte tím, že přespíte na ulici. V roce 2013 jsem to pak zavedla i u nás. V Glasgow jsem byla přímo v týmu, který poskytoval podporu už zabydleným lidem. Chodila jsem za nimi spolu se sociálními pracovníky a pozorovala je při práci. Do USA jsem odjela na Fulbrightovo stipendium. Studovala jsem tam zdroje pro svůj další výzkum, chtěla jsem u nás zmapovat vystěhovávání lidí. Moc se o tom nemluví, přitom to často bývá nelegální – majitel vymění zámky a hotovo, pozice nájemníků je tu poměrně slabá. Z Ameriky jsem se ale vrátila s bolístkou v srdci.

Povídejte!

Byla jsem v Bay zálivu – extrémně bohaté části Kalifornii, kde se nachází i Silikon Valley. Tam sídlí všechny velké bohaté firmy jako Microsoft či Facebook. V San Franciscu, největším městu celé oblasti, je plno finančních center ve vysokých prosklených budovách a hned u nich spousta lidí bez domova. Viděla jsem scény jako ze třetího světa – celé ulice i bloky, kde žijí vedle sebe v provizorních boudách nebo stanech pod mostem. Pouliční bezdomovectví je tam strašně viditelné, tak extrémní kontrast mezi bohatstvím a chudobou! V univerzitním týmu (na Kalifornské univerzitě v Berkeley, pozn. red.) jsme mapovali, kde a proč se objevuje nejvíce vymístěných lidí. A přímo z oken jsme se na takové dívali.

Jak jste to snášela?

První měsíc jsem to vnímala hodně intenzivně. Všimla jsem si lidí žijících na ulici, byli i psychicky nemocní, na vozíčku, o berličích... Říkala jsem si, co mám dělat? A jak šel čas, přestávala jsem si jich všimnout. Stanete se součástí místního koloritu a už je nevidíte. A pak jdete

večer na zahrádku plnou studentů, kteří se baví, a dvacet centimetrů od vás spí na zemi člověk bez domova, jako by tam ležel papír od hamburgeru...

Je nějaký příběh, který máte před očima pořád?

Napadá mě jich hodně. Dělal jsem s lidmi bez domova divadlo utlačovaných. Byl tam jeden herec, který žil dlouho na ulici. Pak se dostal přes azylový dům až do tréninkového bytu. Během té doby si vyřídil důchod, ale hned mu na něj skočila exekuce, takže měl strašně malé příjmy. A když mu po roce vypršela doba v tréninkovém bytě a mohl se posunout konečně do nájemního bydlení, neměl na něj peníze. Sociální pracovníci mu mohli nabídnout jen návrat do azylového domu. To pro něj byl v šedesáti letech nepřekonatelný krok zpět, takže si vzal život, než aby se dál motal v kruhu bezdomovectví. Hodně mě to zasáhlo.

A příběh s dobrým koncem?

Doteď jsem v kontaktu s jednou naší divadelnicí. Nepohodla se se svou rodinou, přerušila veškerý kontakt a odstěhovala se do nájemního bytu Residoma. V sedmdesáti. Firma jí ale natolik zvedla nájem, že ho z důchodu už nezvládala platit. Zadlužila se a ve své osamělosti šla raději rovnou na ulici, než by dluh navyšovala. Žila tam dva tři roky, rodina ji mezi tím hledala. Poznala jsem ji, když se dostala do azylového domu. Kromě divadla se zapojila do projektu Bezdomoviny (pod organizací Jako doma dělali lidé bez domova pro sebe navzájem noviny, pozn. aut.). Objevila se v nějaké reportáži, kde ji poznala rodinná známá. Moc jsem ji podporovala, aby se s rodinou zase spojila, což se nakonec podařilo. A ona je ráda. Dostala se pak na ubytovnu, kde má vlastní pokoj. Ale to, že se na ulici ocitla v sedmdesáti – těžko uvěřitelné, že?

Kde na tuto práci berete sílu?

Dodávají mi ji lidé, kteří jsou ochotni pomoci a snaží se o změnu systému. Když vidím, že solidární síť existuje – nejen u nás, ale i v Evropě, kde jsem na ni napojená. A pak z kontaktu s lidmi, které obdivuju za to, s jakou silou zvládají těžké životní situace. To mě pohání dál.

FOTO JIŘÍ ZERZOŇ A ARCHIV ELIŠKY ČERNÉ

Ve složité situaci se může ocitnout kdokoli, což ukázala i koronavirová krize. Zním lidi, kteří byli celkem v pohodě a ze dne na den přišli o práci.

Platit nájem je pak velký problém.

S manželem psychologem dva týdny před porodem se synem a rodiči s lidmi bez domova dělala Eliška divadlo utlačovaných. Foto vpravo dole z roku 2015.

ELIŠKA ČERNÁ (38)

- Profesí sociální pracovnice, od roku 2016 realizuje výzkum na Ostravské univerzitě. Zaměřuje se na bezdomovectví a sociální bydlení.
- Novátorsky propojuje akademický svět s realitou lidí v nouzi či bez domova.
- Podílela se na zabydlování rodin s dětmi bez domova v Brně (projekt Rapid Re-Housing), v Ostravě založila kampaň Noc venku. Spoluzaložila ASLIDO – Asociaci lidí pro domov.
- Za sociální projekty získala několik mezinárodních cen.
- Vystudovala sociální práci na Ostravské univerzitě, působila v zahraničí včetně Fulbrightova stipendia v USA.
- Narodila se v Ostravě, kde žije s manželem a tříměsíčním synem.

Autor: TEXT HANA HALFAROVÁ

Zdroj: [https://app.monitora.cz/article/87062611/46c45ff501b8dd321bfc?](https://app.monitora.cz/article/87062611/46c45ff501b8dd321bfc?auth=eyJhbGciOiJIUzI1NiIsInR5cCI6IkpXVCJ9.eyJ0aWQiOiJlYyMDM5LCJhaWQiOiJlYyMDYyNj)

[auth=eyJhbGciOiJIUzI1NiIsInR5cCI6IkpXVCJ9.eyJ0aWQiOiJlYyMDM5LCJhaWQiOiJlYyMDYyNj](https://app.monitora.cz/article/87062611/46c45ff501b8dd321bfc?auth=eyJhbGciOiJIUzI1NiIsInR5cCI6IkpXVCJ9.eyJ0aWQiOiJlYyMDM5LCJhaWQiOiJlYyMDYyNj)

ExLCJ3aWQiOjI1NzYsImV4cCI6MTYwMjMyMjI5Nn0.5pDIbgzixk-
Isqm9g7FxbjIxrG830zpw5B_EMxxOQ&topic_monitor=12039